

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС:
реалізація положень
Болонської декларації
в системі вищої освіти України**

*Матеріали V Міжнародної наукової конференції,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20–22 вересня 2005 р.*

Київ 2006

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: реалізація положень Болонської декларації в системі вищої освіти України: Матеріали V Міжнар. наук. конф., м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20–22 верес. 2005 р. — К. : МАУП, 2006. — 208 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 966-608-597-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми методології і методики дослідження особливостей становлення європейського освітнього простору в контексті Болонського процесу. Досліджуються і аналізуються стратегічні, тактичні та технічні аспекти входження України до європейського і світового освітнього простору, а також проблеми вдосконалення стандартів національної вищої школи і запровадження сучасних освітніх технологій.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 966-608-597-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2006

Нікіфорова Л. І.

Болонський процес: забезпечення спеціалізованої комунікативної компетенції при навчанні іноземній мові 155

Доброгорська О. В., Поліщук О. В.

Вивчення іноземних мов у вищій школі України в контексті реалізації положень Болонської декларації 162

Нікіфорова Л. І.

Модульний підхід навчання іноземній мові у контексті реалізації положень Болонської декларації 170

Головко Н. І.

Дидактична сутність диференціації та індивідуалізації навчання студентів 176

Юрченко Ю. М.

Перші підсумки роботи в експерименті 182

Червонецкий В. В., Дьяченко Ю. Ю., Недопекина М. В.

Построение системы менеджмента качества образовательных услуг на основе стандарта ISO 9001 184

Денчук Е. В., Медведев В. А.

Модернизация школьного образования в Украине с учетом реалий Болонского процесса 187

Кіш Н. В.

Запровадження системи академічних кредитів європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) в Україні 190

Судаков В. И., Алиев Р. М., Доброгорская О. В.

Идеал социального государства и проблема социально адекватного менеджмента в системе высшего образования постсоветских стран 197

Голован М. В.

Основные направления стимулирования инновационной активности в условиях современной культурной глобализации 204

ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Розвиток науки і техніки вимагає сьогодні максимального розвитку інтелектуально-творчого потенціалу особистості, що, у свою чергу, потребує набуття освіти високого рівня, дієвості, мобільності, функціональності набутих знань та практичних умінь. Це означає, що вища школа має реалізувати найголовніше завдання: запровадити ефективні педагогічні технології, що ґрунтуються на відборі та структуруванні навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції, забезпечення альтернативних можливостей для одержання освіти відповідно до індивідуальних потреб та здібностей особистості.

Стає очевидним те, що для ефективнішої підготовки майбутніх висококваліфікованих фахівців необхідно створити такі умови, які сприяли б формуванню творчої, освіченої особистості. А для цього потрібно широко впроваджувати індивідуалізацію та диференціацію навчання як основне концептуальне положення перебудови навчання у вищій школі.

Диференціація навчання зумовлена інтересами та нахилами особистості, а також впливає із прагнень поліпшення якості навчально-педагогічного процесу.

Вчені педагоги під диференціацією навчання вбачають множинність та варіативність індивідуальних і колективних шляхів до суспільно погоджених цілей загальної освіти [1; 5].

У навчальному процесі застосовують наступні види диференціації [1]:

- навчання за здібностями;
- за відсутності здібностей;
- за майбутньою професією;
- за талантами.

Кожен з видів диференціації має свій зміст і методику навчання, що є предметом вивчення спеціальних галузей педагогіки.

Ю. К. Бабанський розрізняє диференціацію, яка ґрунтується на можливостях тих, хто вчиться за компонентами [1]:

- психологічні компоненти (здатність до аналізу, синтезу, порівняння, вміння виокремлювати головне, суттєве, гнучкість, темп мислення, спостережливість, логічність мовлення, пам'ять, увага);
- навички навчальної праці (самоконтроль, планування, організованість у навчальній роботі);
- біологічні компоненти (фізична працездатність, стан здоров'я, дефекти слуху, мовлення тощо).

Це дає змогу виокремити студентів за навчальними можливостями: із дуже високими навчальними можливостями; із високим рівнем навчальних можливостей; із середніми навчальними можливостями; із низькими навчальними можливостями.

Значний внесок у вивчення проблеми диференціації навчання належить Ю. К. Бабанському, В. К. Буряку, Ю. З. Гільбуху, В. О. Моляко, І. М. Чередову та іншим ученим. Психологи розглядають особливості розвитку пам'яті, прийоми логічного запам'ятовування, розвиток інтелектуальних умінь кожної вікової групи як результат спрямованого педагогічного впливу, а також розвиток мотиваційно-потребової сфери особистості. Адже ефективність навчальних програм навчального закладу, методів навчання багато в чому визначається тим, наскільки вони, з одного боку, враховують, а з іншого — сприяють розвитку мотиваційно-потребової сфери особистості певного року навчання [3].

Проблемою виявлення та розвитку здібностей кожної окремої особи займалися такі відомі психологи, як Б. М. Теплов, А. В. Петровський, В. О. Моляко, С. Л. Рубінштейн та ін. Як свідчать дослідження психологів, здібності людини — це лише можливість для набуття знань і вмінь. А чи буде вона реалізована, залежить від багатьох умов: практичної значущості, організації навчання, трудової діяльності тощо. У психології встановлено загальне правило розвитку людських здібностей. Вони виявляються лише в діяльності, яка не може здійснюватись без здібностей. Виявляючись у конкретній діяльності, здібності в ній формуються і розвиваються, тобто існують лише у розвитку. Формування здібностей відбувається за умов навчання й виховання.

Особливої уваги у плані здійснення диференційованого навчання заслуговує дослідження Г. Клауса. Його монографія “Введение в дифференциальную психологию учения” присвячена проблемам співвідношення індивідуального і типового у навчальній діяльності особистості, у розвитку її пізнавальних здібностей. Розроблені автором практичні рекомендації з урахуванням індивідуальних особливостей особистості при їх вмілому використанні допоможуть, з одного боку, підвищити ефективність навчального процесу, а з іншого — повніше використовувати інтелектуальні можливості тих, хто навчається, їхні інтереси до вибору улюблених предметів, а в майбутньому — до вибору професії. Автор, зокрема, розглядає міжіндивідуальні відмінності — відмінності між людьми (кожна людина вчиться по-своєму) і внутрішньо-індивідуальні відмінності — відмінності, що спостерігаються у діяльності однієї й тієї самої людини залежно від вимог і умов ситуації (не кожна людина вчиться завжди і всьому однаковим чином). Між тим, внутрішньо-індивідуальні відмінності можуть накладатись одна на одну, ускладнюючи завдання побудови універсальної типології особистості. Особливості засвоєння залежать не лише від особливостей особи, а й від значущості для людини тих чи інших навчальних дій та їх результатів, тобто навчальна діяльність визначається як здібностями, так і готовністю навчатись.

Мотиваційні підстави навчальної діяльності — особливості особистості, що роблять внесок в орієнтацію навчання, тобто готують суб'єкта наполегливо прагнути до досягнення навчальної мети, яку він сприймає як обов'язкову. Саме орієнтація на навчання і його предметний зміст чинять найбільш стійкий вплив на активність і успішність засвоєння. Тому зміст, обсяг і якість знань та вмінь залежать здебільше від мотиваційних факторів.

Диференційований підхід у навчальному процесі здійснюється:

- 1) за рівнем вимог до засвоєння навчального матеріалу — студенти виконують завдання, які різняться змістом, ступенем складності;
- 2) за формою організації навчальної діяльності;
- 3) за дозою та характером допомоги, що надається під час виконання роботи;
- 4) за темпом оволодіння програмованим матеріалом.

Оскільки студенти вирізняються своїми суб'єктивно-психологічними характеристиками, їхня пізнавальна діяльність повинна здійснюватись у різних режимах, тобто у диференційованих пізнавальних

ситуаціях. У таких ситуаціях студенти виконують завдання, які вирізняються умовами мотивації діяльності, ступенем складності.

Але, як відомо, наявність позитивної мотивації навчання значно сприяє процесу засвоєння. Мотивацію учіння можна підвищити саме за рахунок диференціації навчання. Індивідуалізація навчання пов'язана з диференціацією, що є початковою фазою цього процесу. Індивідуалізація навчання і диференціація як її форма вимагають врахування мотивів і потреб кожного студента, залучення його до оптимальної для його можливостей і потреб діяльності.

Індивідуалізація навчання — це така система взаємодії учасників навчального процесу, коли найповніше використовуються індивідуальні особливості кожного, визначаються перспективи подальшого розумового розвитку й гармонійного вдосконалення особистості структури, ведуться пошуки засобів, що сприяли б формуванню індивідуального стилю діяльності майбутнього спеціаліста [5].

На думку Інге Унт, індивідуалізоване навчання розглядається як стратегія навчання. Під індивідуалізацією навчання розуміють вдосконалення самостійної роботи студентів відповідно до їхніх індивідуальних здібностей [4]. Під диференціацією, на думку автора, треба розуміти врахування індивідуальних особливостей у такій формі, коли студенти групуються на основі якихось особливостей для окремого навчання, звичайно, навчання в цьому разі відбувається за дещо різними навчальними планами й програмами.

Індивідуалізація тут розглядається в аспектах: процесу навчання; змісту освіти та побудови навчання у вищій школі. Перший стосується підбору форм, методів і прийомів навчання, другий — створення навчальних планів, програм, складання завдань тощо.

Автори В. М. Володько та М. М. Солдатенко визначають індивідуалізацію навчання як систему взаємодії, що дала б змогу студентів з відповідною допомогою викладача розвивати в собі тільки йому притаманні якості, виробляти індивідуальний стиль майбутньої фахової діяльності. Індивідуалізація навчання сприяє система стосунків викладача і студентів, що дає змогу вселити віру в їхні розумові здібності, прагнення активізувати навчальну діяльність, позбутися пасивного характеру навчання [2]. З цього приводу Р. Драссел відмічає, що індивідуалізація навчання — не що інше, як діалог індивідуальних унікальних співрозмовників, один з яких “являє собою зразок емпатії, поваги і аутентичності, а другий — набуває цих якостей під впливом першого”.

Відповідно до викладеного на студента покладається значна частина відповідальності за особисте навчання. Він повинен навчитися самостійно добирати необхідну інформацію в навчальному матеріалі, ставити питання, перевіряти результат та висувати гіпотези, планувати, експериментувати, тобто навчитися вчитись. У вищому закладі створюються умови для розвитку індивідуалізації студента, для наукового пошуку знань. Свідоме прагнення розвивати свої індивідуальні сили і здібності є справжньою суттю індивідуалізації.

Диференціація та індивідуалізація навчання є важливим чинником безперервної освіти.

Стрижнем індивідуалізації навчання є мета навчання і самостійна пошукова діяльність студентів, що поєднана з практичною реалізацією набутих знань, навичок і вмінь.

Як відмічають педагоги-дослідники, дидактична система індивідуалізації навчання складається з таких елементів: закономірність самостійного (індивідуального) навчання; мета навчання; зміст навчання; принципи індивідуального навчання; діяльність студента; діяльність викладача; форми, методи, прийоми та засоби індивідуального навчання; критерії та показники оцінювання діяльності студента і викладача; дидактичне середовище.

Кожний елемент може, за твердженням авторів, впливати на інші елементи й відповідно зазнавати їхнього впливу і становить відносно самостійну частку системи специфічного призначення, що функціонально реалізується в системі загалом. Усі елементи дидактичної системи в їх конкретних проявах на кожному етапі індивідуалізації навчання забезпечують активну індивідуальну пізнавальну діяльність студента в досягненні конкретної навчальної мети.

Індивідуалізація навчання на заняттях іноземної мови орієнтує студента на розвиток своєрідності й неповторності, які розширюють можливості для особистого самовияву.

Щоб індивідуалізувати навчання, необхідно дотримуватись умов, запропонованих авторами В. М. Володько та М. М. Солдатенко [2]:

1. Студентів набирати в групи, використовуючи науково обгрунтовану тестову перевірку.
2. Детально розробити цілі вивчення іноземної мови.
3. Наявність альтернативних варіантів фундаментальних курсів і курсів за вибором.
4. Наявність достатньо повної науково обгрунтованої професійної моделі.

5. Доступні методики самовивчення і вивчення особистості студента.

6. Структурування всього змісту навчання у вигляді завершених предметних модулів.

7. Демократизація дидактичного середовища, розвиток системи “суб’єкт-суб’єктних” стосунків.

8. Упровадження енергомістких технологій навчання.

9. Наявність попередньої бази навчання, спеціальних курсів, видів занять та пропедевтичних курсів.

Виконання зазначених умов дасть змогу водночас розв’язати основні завдання пізнавальної діяльності в процесі індивідуалізованого навчання.

Таким чином, диференціацію та індивідуалізацію можна розглядати як засоби, за допомогою яких можна розв’язати багато проблем навчання, підвищити якість навчально-виховного процесу.

Література

1. *Бабанский Ю. К.* Оптимизация учебно-воспитательного процесса (Методические основы). — М.: Просвещение, 1982. — 192 с.
2. *Володько В. М., Солдатенко М. М.* Індивідуалізація навчання студентів // Педагогіка і психологія. — К., 1994. — С. 95–99.
3. *Курсанов А. А.* Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема. — Казань, 1982. — 224 с.
4. *Уит И.* Индивидуализация и дифференциация обучения. — М.: Педагогика, 1990. — 192 с.
5. *Фіцула М. М.* Педагогіка. — К., 2005. — 559 с.